

Paroda Zsolt¹

A brit nemzetbiztonság rövid ismertetője – felépítése és kihívásai

A Brief Overview of the British National Security – Its Structure and Challenges

Dolgozatomban az Egyesült Királyság nemzetbiztonságát kívánom górcső alá venni. A megadott hazai irodalom vonatkozó részeinek áttekintésén túl is igyekeztem elmélyülni a szakirodalomban, feltérképezni a vonatkozó publikációkat, a brit jogforrásokat és pontosabb, mélyebb rálátást nyerni a brit nemzetbiztonság jelen helyzetéről, felépítéséről és kihívásairól. Akaratlanul is, mintegy mellékvonalként került elő a brit viszonyoknak a hazai szabályozással való alkalmankénti összevetése. Szomorú aktualitást ad az elemzésnek a február óta zajló ukrainai háború, hiszen a szenvedés nyilvánvaló csökkentése iránti igény mellett a háborús helyzet több szempontból is rávilágít a nemzetbiztonsági szolgálatok szerepére, azok fontosságára, a megelőzést, a válságkezelést és annak utóhatását tekintve is. Nagy-Britanniának az ukrán háború – egy totális nukleáris konfliktust leszámítva – kevesebb bonyodalmat okoz, mint a nála keletebbre elhelyezkedő NATO-partnerállamoknak. A szigetország alapvetően más jellegű problémákkal néz szembe. Ezek között szerepel a nagy létszámú muszlim és más vallású közösségek integrációja, a volt gyarmatbirodalomból máig nagy számban a szigetekre költöző természetes személyek által generált nemzetbiztonsági kockázatok és tényezők sokasága. Fel kell tenni a kérdést, hogy képesek-e a brit nemzetbiztonsági szolgálatok e helyzet kezelésére?

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, elhárítás, hírszerzés, terrorizmus, kémkedés

In the present study I would like to give a short overview on the structure and challenges of the national security in the United Kingdom. Beside reviewing the relevant parts of the domestic literature, I have also deepened my research into British legal sources to gain a more accurate and in-depth understanding of British national security's current state. An occasional comparison of the UK situation with Hungarian national legislation has appeared inherently. Since February, the war in Ukraine has added

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerzési Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: zsoltparoda@gmail.com

a sad topicality to the present analysis. In addition to the apparent need to reduce suffering, the war situation underlines the role and importance of national security in many ways, both in terms of prevention, crisis management and aftermath. However, Britain's war in Ukraine; barring an all-out nuclear conflict; is less complicated than for its NATO partners on the eastern flank. The UK faces fundamentally different problems. These include the integration of prominent Muslim and other religious communities, the national security risks, and a huge variety of factors generated by the large number of migrants from the actual members of the Commonwealth who still move to the country. The question is: are British national security services capable of dealing with this situation?

Keywords: national security, counter-intelligence, intelligence, terrorism, espionage

Bevezetés

Ahhoz, hogy érthetővé váljon a brit nemzetbiztonság jelenlegi helyzete, érdemes megvizsgálni a nemzetközi térben megjelenő helyét és szerepét, illetve tipológiáját is. Az, hogy a szolgálatok hazai és nemzetközi súlya a hidegháborúval együtt megnőtt, jól kivehető azokból az egyezményekből, amelyekhez az Egyesült Királyság csatlakozott. A multinacionális szerepvállalás ugyanakkor fokozott hatással van a szolgálati szervek felépítésére is. A térbeli kiterjedés azonban nem az egyedüli szempont a fejlődés és fejlesztés tekintetében. A kihívások drasztikus mennyiségi és minőségi növekedése ugyancsak hozzájárul ahhoz az elengedhetetlen fejlődéshez, amelyet az elvárt hatékony ellentevékenység és elhárítás megkövetel.

Nemzetközi szerepvállalás és a NATO

Noha a második világhégés során a brit hírszerzés, az *Ultra* kiemelkedő teljesítményt nyújtott – elég csak Turingra, az Enigma feltörésére vagy tágabb értelemben a Bletchley Park tevékenységére gondolni – a háború utáni bipoláris nemzetközi térben szükség volt újabb és újabb multilaterális együttműködési formákat kialakítani. Ilyen többoldalú egyezmény volt az elsőként megjelent United Kingdom – United States of America Agreement, azaz az amerikai–brit hírszerzési technikai együttműködés (UKUSA) megállapodás,² amelyet 1946 márciusában³ írtak alá a mai GCHQ és NSA⁴ jogelődje, akkor még pont BRUSA⁵ néven. Így a két szervezet tavaly ünnepelte 75. évfordulóját a kezdeti kereteit gyorsan kinövő egyezménynek.⁶ Az aláíró felekhez Kanada 1949-ben, Ausztrália és Új-Zéland 1956-ban csatlakozott, létrehozva a híres-hírhedt „Öt szem”

² Lásd: www.nsa.gov/Helpful-Links/NSA-FOIA/Declassification-Transparency-Initiatives/Historical-Releases/UKUSA/

³ Kis-Benedek 2018: 262.

⁴ National Security Agency, azaz a Nemzetbiztonsági Ügynökség.

⁵ Britain-United States of America, a két ország rövidítése.

⁶ Lásd: www.gchq.gov.uk/information/brief-history-of-ukusa

elnevezésű hírszerzési együttműködést, amely leginkább HUMINT-⁷, SIGINT-⁸, SECINT-⁹, GEOINT-¹⁰ és DEFINT¹¹-típusú információszerezéssel és -elemzéssel foglalkozik. A NATO 1949-es létrehozása után azonban nem vált jellemzővé a mindenre kiterjedő közös információszerezés, -feldolgozás és -megosztás, így az a helyzet állt elő, hogy minden NATO-tagállam egymástól függetlenül (is) gyűjtött adatokat a Varsói Szerződés országairól, különös tekintettel azok fegyveres erőire.

Természetesen a legerősebb tagállam, az USA szolgáltatott mintegy „központi” adatokat, így szövetségesei a DIA-tól¹² kaptak információkat.¹³ Noha a hidegháború végével együtt a Varsói Szerződés is felbomlott, a Fukuyama által megálmodott történelem nemhogy véget ért volna, épp ellenkezőleg. A történelem alakításában fontos szerepet vállaló államok tovább folytatták katonai, nemzetbiztonsági együttműködésüket, erősítették a hidegháború alatt kialakított partnerségi kapcsolataikat. Ez a trend tovább erősödött a 2001. szeptember 11-ei terroresemények következtében, hiszen az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok hírszerző szolgálatai közötti együttműködésben a 9/11 utáni merényletek – így Bali, London, Madrid, Párizs – a korábbiaknál még aktívabb tevékenységet követeltek meg.¹⁴ Szintúgy mérföldkőnek számít a 2006-os év, amikor is amerikai kezdeményezésre a nagy-britanniai Molesworth-ben 21 NATO-tagállam írt alá együttműködési nyilatkozatot, amely az Információegyesítő Központ¹⁵ nevet kapta. A létrehozást tekintve a prágai csúcson meghatározott hírszerzést javító feltételeknek való megfelelés volt a kiindulási alap a cambridgeshire-i központ felállításához.¹⁶ Létrehozásának fő célkitűzése volt, hogy egy olyan objektív és megbízható hírszerző szervezetet hozzon létre, amely kiegészíti és kitölti az Allied Command Operations, azaz a Szövetséges Műveleti Parancsnokság (ACO¹⁷) hírszerzési támogatásának esetleges hiányosságait, továbbá a NATO operatív és stratégiai igényeit a missziós műveletekben (például NATO-műveletek Afganisztánban, Koszovóban, az Ádeni-öbölben és később Líbiában) és a NATO NRF-¹⁸ és SOF¹⁹-műveleteivel, valamint egyéb műveletekkel kapcsolatban.²⁰

⁷ Human Intelligence, emberi erőforrásokkal folytatott információ- és hírszerzés. Kis-Benedek 2014: 153.

⁸ Signals intelligence, azaz rádióelektronikai felderítés. Bővebben Dobák 2014: 163.

⁹ Security intelligence, nemzetbiztonsági hírszerzés.

¹⁰ Geospatial intelligence, azaz térinformatikai felderítés. Bővebben Kállai 2014: 179.

¹¹ Defence intelligence, azaz védelmi hírszerzés.

¹² Defense Intelligence Agency, azaz Védelmi Hírszerző Ügynökség. A brit Védelmi Hírszerzés (Defence Intelligence) amerikai megfelelője.

¹³ Kis-Benedek 2018: 264–265.

¹⁴ Kis-Benedek 2018: 259–260.

¹⁵ Intelligence Fusion Center, IFC.

¹⁶ Kis-Benedek 2018: 266.

¹⁷ Héjja 2014a: 34.

¹⁸ NATO Response Force (NRF), NATO Reagáló Erő.

¹⁹ NATO Special Operations Forces (SOF) – NATO Különleges Erők, lásd: www.nshq.nato.int/nshq/

²⁰ Lásd: <https://web.ifc.bices.org>

Tipográfiája, modellje, működése

A britek nemzetközi szerepvállalásának áttekintése után fontos megvizsgálni, miképpen is épül fel az ország nemzetbiztonsági struktúrája. Általánosságban véve elmondható, hogy a határon kívüli és belüli tevékenység elkülönül, ugyanakkor ez nem egyértelmű az egyes országoknál, így Nagy-Britanniában sem. Börcsök és Vida szerint fogalomzavar áll fenn már a meghatározást illetően is, hiszen „a nemzetbiztonsági elméletek angolszász terminológiája az elhárítást (*counterintelligence*) a hírszerzés (*intelligence*) egyik összetevőjének tekinti, így eszerint nem lehet mindig szétválasztani egy szolgálat esetében a hírszerzési és az elhárítási funkciókat”.²¹ Ebben az esetben nem marad más hátra, mint a felelősségi terület alapján való megkülönböztetés, azt tekintve, hogy a vizsgált szolgálat hírszerző vagy elhárító feladatot lát el. Ezt azért fontos kiemelni, mert az európai nemzetbiztonsági iskolák szerint a két feladatkör lényegesen eltér egymástól.²² A különbség azonban nem merül ki ennyiben. Héjja mutat rá arra a tényre plasztikusan, miszerint a nemzetközi térben igen változatos képet kapunk a hírszerző és biztonsági szolgálatokról.²³

A nemzetbiztonsági szolgálatokat több csoportra lehet osztani rendeltetési jellemük szerint, így megkülönböztetünk hírszerző, elhárító, önálló (technikai) adatszerző, (integrált) hírszerző-elhárító és adatvédelmi szervezeteket, illetve koordináló-irányító, nyomozóhatósági jogkörrel rendelkező testületeket.²⁴ Ezek közül természetesen a hírszerző és az elhárító, azaz a klasszikus szervezetek élveznek kitüntetett figyelmet a laikus érdeklődők körében. A hírszerző és elhárító szervezetek természetesen nem mindig külön jelennek meg, hiszen integrált hírszerző-elhárító szervezetek is léteznek nagy számban a világban.²⁵ Az előbbi, rendeltetés szerinti csoportosítás mellett a már jól ismert katonai-polgári felosztás is szerepet kap. A szervezetek gyökeréről és evolúciójáról sokat mondó „képet” ad a szervezetek neve.

Noha az MI5 és az MI6 is polgári nemzetbiztonsági szolgálat, nevükben megőrizték katonai eredetű múltjukat.²⁶ Nagy-Britannia négy nemzetbiztonsági szolgálattal rendelkezik, amelyből három polgári és egy katonai. A polgári szervezetek közé tartozik a hírszerzéssel foglalkozó SS/MI5, az elhárítással foglalkozó SIS/MI6, és az abból 1946-ban kiváló,²⁷ adatszerző GCHQ is.²⁸ Kicsit bővebben az MI5²⁹ feladata a terrorizmus elleni harc, a kémkedés, szabotázsakciók és külföldi ügynökök tevékenységének megakadályozása, illetve elsősorban felel a belső hírszerzésért. Mivel a szigetország belső és külső biztonságát nem lehet „vegytisztn” elválasztani,³⁰

²¹ Börcsök–Vida 2014: 70.

²² Börcsök–Vida 2014: 71.

²³ Héjja 2014b: 58.

²⁴ Börcsök–Vida 2014: 68.

²⁵ Az integrált forma jelenik meg Hollandiában (AIVD), Belgiumban (SE), Görögországban (EYP), Szlovákiában (SIS), Horvátországban (SOA), Litvániában (VSD), Albániában (SHISH), Lettországból (SAB) és Szlovéniában (SOVA). A spanyol CNI is ide tartozik, azonban polgári koordinációs feladatkörrel pluszban kibővítvé. Börcsök–Vida 2014: 80.

²⁶ Military Intelligence, azaz Katonai Hírszerzés, az 5 az 6-os számok az osztályokat jelölik (itt Section 5).

²⁷ Regényi 2019: 168.

²⁸ Government Communications Headquarters, amely alapvetően az amerikai NSA-nak felel.

²⁹ Az MI6-et jelen keretek között nem mutatjuk be részletesebben.

³⁰ Répási 2017: 12.

ezért az MI5 szorosan együttműködik az MI6-szel, a GCHQ-val, a Védelmi Hírszerzéssel és az Egyesített Terrorizmuselemző Központtal is.³¹ A GCHQ, azaz a Kormányzati Kommunikációs Központ elsősorban SIGINT-típusú tevékenységet folytat, szoros együttműködésben az NSA-val és a hazai Nemzeti Bűnügyi Hivatallal.³² A kormányzat az elemző központok eredményeit figyelembe véve volt képes ekkor is meghatározni a terrorellenes stratégiáját (CONTEST: *The United Kingdom’s Strategy for Countering Terrorism*, July 2011).³³

2016-ban a szervezeten belül jött létre a Nemzeti Kibervédelmi Központ, kifejezetten a kibertámadások³⁴ elleni védelem felelőseként, magába olvasztva a korábbi információbiztonsággal foglalkozó egységeket.³⁵ Ebben a tekintetben, amelyet a megadott irodalom is kiemel, a Magyarországon meghonosodott struktúra kialakítása volt hasonló.³⁶ Mára hazánkban ez már nem jellemző a szervezetek számának időközi növekedése miatt. Hasonlóság mutatkozik meg a két ország között viszont továbbra is a felügyelő államigazgatási szintek tekintetében. 2022-ig elmondhattuk, hogy a belügyminiszter volt felelős az elhárítást végző szervekért, a külügyminiszter felügyelete alá tartozott a hírszerzés szervezete.

1. táblázat: *Nemzetbiztonsági szervek rendszere Nagy-Britanniában és Magyarországon*

Feladatkör	Elhárítás	Hírszerzés	Katonai	Egyéb (belföldi)
Pozíció	Belügyminiszter	Külgazdasági és Külügyminiszter	Honvédelmi Miniszter	Belügyminiszter
Szolgálat(ok) Magyarországon	Alkotmányvédelmi Hivatal	Információs Hivatal	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat	Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, TIBEK
Szolgálat(ok) Nagy-Britanniában	SS/MI5	SIS/MI6, GCHQ (hírszerzés és adatfeldolgozás)	DI	NCA, OSCT, GLAA, NFIB, NBIS, NDEDIU

(Megjegyzés: NCA: National Crime Agency, OSCT: Nemzeti Bűnüldözési Ügynökség, Office for Security and Counter Terrorism, azaz Biztonsági és Terrorellhárítási Hivatal, GLAA: Gangmasters and Labour Abuse Authority, amely a munkaerő-kizsákmányolással foglalkozó legjelentősebb hírszerző és nyomozó ügynökség, NFIB: National Fraud Intelligence Bureau, azaz a Nemzeti Csalás Elleni Hírszerző Hivatal, NBIS: National Biometric Identity Service, azaz Nemzeti Biometrikus Azonosító Szolgálat, NDEDIU: National Domestic Extremism and Disorder Intelligence Unit, azaz egy országos szélsőség és rendezavarás elleni hírszerző egység. Az utóbbiak egyébként a belügyminisztériumhoz tartozó specializált elemző szolgálatok.)

Forrás: a szerző szerkesztése Börcsök–Vida 2014: 79–80, 83–85.

³¹ Joint Terrorism Analysis Centre (JTAC), lásd: www.mi5.gov.uk/joint-terrorism-analysis-centre

³² National Crime Agency, lásd: <https://nationalcrimeagency.gov.uk>

³³ Lásd: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97994/contest-summary.pdf

³⁴ Boda 2019: 316.

³⁵ Répási 2017: 13.

³⁶ Az Országgyűlés Nemzetbiztonsági bizottságának 2022. május 18-án, szerdán megtartott Jegyzőkönyvének megfelelően átfogó, mindenre kiterjedő szervezeti átalakulás következik be a nemzetbiztonsági szolgálatokat illetően. Lásd: www.parlament.hu/documents/static/biz42/bizjkv42/NBB/2205181.pdf

A védelmi miniszterek pedig továbbra is a katonai ágakért felelősek. Ezzel valósult meg mindkét országban a hárompólusú irányítás, megoldás.³⁷ Tegyük összehasonlítást az Egyesült Királyság és Magyarország között a szolgálatok korábbi irányítását illetően! Fontos hangsúlyozni, hogy a megosztott irányítást erős koordinációs mechanizmus ellensúlyozza.³⁸ Más néven kooperatív rendszermodellnek hívjuk ezt a fajta modellt, szemben például a szektorra épülő (Franciaország és Ausztria), valamint konkuráló (USA, Oroszország, Románia és Magyarország szomszédjainak többsége). Ennek – és a másik két modellnek is – az általános jellemzőit, erősségeit és hátrányait szépen rendszerezi egy átlátható táblázatban (1. táblázat).³⁹

A 2010-es választások után elkezdődő szervezeti átalakításban⁴⁰ a magyar modell épp a brit mintát vette alapul.

Jogszabályi háttér, jogi biztosítékok és ellenőrző funkciók

1989-ben fogadták el a Security Service Actet,⁴¹ amely máig szabályozza az MI5 tevékenységét. A brit monarchia nemzetbiztonsági szervei felett alapvetően három szervezet (*Committees*) gyakorolja az ellenőrző funkciókat:

- National Security Council (NSC): a parlament Nemzetbiztonsági Tanácsa;
- Joint Intelligence Committee (JIC): Közös Hírszerzési Bizottság, az Egyesült Királyság ügynökségek közti tanácsadó testülete, amely a hírszerzés értékeléséért, koordinálásáért és az MI5, az MI6, a GCHQ és a Katonai/Védelmi Hírszerzés felügyeletéért felelős. A JIC-t a Kabinetiroda alá tartozó Közös Hírszerzési Szervezet (Joint Intelligence Organisation, JIO) támogatja;
- Intelligence and Security Committee of Parliament: (ISC) a Parlament hírszerzési és biztonsági bizottsága: az Egyesült Királyság parlamentjének törvényben előírt vegyes bizottsága, amelyet az Egyesült Királyság hírszerző közössége munkájának felügyeletére és információs igényeinek kielégítése érdekében adott tájékoztató jellegű tevékenységek folytatására állítottak fel.

A Nemzetbiztonsági Tanács a magyar Nemzetbiztonsági Bizottságnak felel meg, operatív szempontból a JIC⁴² pedig a hazai TIBEK-hez⁴³ hasonló funkciót tölt be, azaz integrált fúziós típusú kormányzati elemző, tájékoztató és döntéstámogató szerv. Mit is jelent ebben a kontextusban az integrált fúziós rendszer? Bálint meghatározása szerint

³⁷ Héjja 2014b: 58.

³⁸ Héjja 2014b: 59.

³⁹ Héjja 2014b: 63.

⁴⁰ Szentgáli 2015: 80.

⁴¹ Lásd: www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/5/contents

⁴² Lásd: www.gov.uk/government/groups/joint-intelligence-committee

⁴³ A 2016-ban létrehozott TIBEK elnevezése 2022 májusában a T/48. számon megszületett jogszabálytervezetnek megfelelően Nemzeti Információs Központ (NIK) módosult, továbbá a Belügyminisztérium alól más polgári nemzetbiztonsági szolgálatokkal egyetemben a Miniszterelnöki Kabinetirodához kerül. További fontos változás, hogy a NIK hatáskörében bővített jogutódnak minősül, hiszen minden más nemzetbiztonsági szolgálatnak adatátadási kötelezettsége van irányában. Lásd: www.parlament.hu/irom42/00048/00048.pdf

„a többi felderítési, elhárítási, rendészeti, idegenrendészeti szolgálattól és hatóságtól beérkező adatokat feldolgozza, majd elemezze, és a legátfogóbb képet állítsa össze hazánk terror-, illetve esetleges más fenyegetettségéről, belső biztonsági helyzetéről és a közbiztonság állapotáról. A rendszer nem ismeretlen a nagyobb veszélyeztetettségű államokban, így Amerikában és Nagy-Britanniában sem, ahol ilyen, ún. fúziós integrált rendszereket hoztak létre”.⁴⁴

Az integrált fúziós rendszerek célja az aktuális kihívásokra reagáló gyors elemzés és a lehető legpontosabb információ szolgáltatása a végrehajtó hatalom irányába.

Hírszerzési adatok megszerzésének jogi feltételei

További garanciákat biztosít a jogszabályi háttér. Általánosságban véve elmondható, hogy a nemzetbiztonsági szintű és célú eszközök alkalmazásakor nincs szükség arra, hogy az megszerzendő vagy megszerzett információt teljeskörűen át kelljen adni egy, az érintett szolgálton kívüli fórumnak. Nagy-Britanniában a különleges hírszerző és elhárító eszközök és módszerek alkalmazásával, azok engedélyezésével kapcsolatban egy külön, célirányosan kinevezett biztos van megbízva, szemben a kontinentális gyakorlattal, ahol általában a parlamenti felügyelet játszik döntő szerepet. A visszaélésekkel kapcsolatban az angolszász jogrend szerves részét képi a dedikált céllal létrehozott jogorvoslati fórum létrehozása.

Az Egyesült Királyságban a titkosszolgálatok tevékenységével kapcsolatos panaszokat az Investigatory Powers Tribunal nevű „bírói jellegű testület”, azaz magyarul Törvényszék vizsgálja ki.⁴⁵ Hivatalos honlapjuk szerint

„A Törvényszék a megfelelő fórum az Egyesült Királyság hírszerző közössége, az MI5, a SIS és a GCHQ által vagy nevében tanúsított magatartással kapcsolatos panaszok, valamint az ezen ügynökségek által elkövetett emberi jogok megsértését állító panaszok elbírálására is. A Törvényszék az egész Egyesült Királyságra kiterjedő joghatósággal rendelkezik, és a Törvényszékhez benyújtott panaszok benyújtása nem jár költségekkel.”⁴⁶

A törvényszékhez köthető fontos jogszabályként a 2016-ban kiadott Investigatory Powers Actet kell itt megemlíteni.⁴⁷ A másik rendkívül fontos, törvényi keretet adó jogszabály az Intelligence Services Act 1994-ből, ami az MI6 és a GCHQ tevékenységének szabályozása mellett létrehozta a Parlament Hírszerzési és Biztonsági Bizottságát (a törvényhozói ellenőrzés tényleges lehetőségét a szolgálatok felett.) Ez a jogforrás további biztosítékokkal szolgál a titkosszolgálati visszaélésekkel szemben; ennek alapján a külügyminiszter is engedélyezhet olyan külföldi tevékenységet, amelyért – engedély hiányában – az Egyesült Királyságban büntetőjogi felelősségre vonás is járhat. A garanciákat tekintve Nagy-Britanniában korábban létezett a miniszterelnök által kinevezett

⁴⁴ Bálint 2018: 244.

⁴⁵ Héjja 2014b: 62.

⁴⁶ Lásd: www.ipt-uk.com

⁴⁷ Lásd: www.legislation.gov.uk/ukpga/2016/25/contents

titkosszolgálati biztos⁴⁸, akinek a feladata a belügyminiszter és a külügyminiszter engedélyezési funkcióinak az ellenőrzése, monitorozása volt. Ilyen biztos csak tapasztalt aktív vagy nyugalmazott bírók, igazságszolgáltatási tisztviselők közül kerülhetett ki. A biztos, a kinevezését követően csak a miniszterelnöknek tartozott beszámolóval.⁴⁹ Ezt a „személyi” pozíciót váltotta fel a fentebb már ismertetett Törvényszék.⁵⁰

Mivel a brit nemzetbiztonság működésének elvére, folyamataira a jelen alkalom szűkössége miatt nincs lehetőség mindenre kiterjedően kitérni, ezért csak egy működési mechanizmust van lehetőség szemléltetni. 1984-ben emelkedett jogerőre az a törvény,⁵¹ amely felhatalmazta a belügyminisztert arra, hogy engedélyt adjon a postai küldemények ellenőrzésére és a telefonok lehallgatására. Ezt az engedélyt csak akkor adhatja ki a szolgálatoknak, illetve azok vezetőinek, ha minden kétséget kizárólag meggyőződött arról, hogy más módszerekkel az elvárt eredmény nem érhető el.⁵² Itt egy jogi érdekességet tapasztalunk: csak 2021-ben merült fel kérdés, hogy az 1984-es vonatkozó törvény⁵³ valójában sérti az EU-jogot.⁵⁴

Átvilágítás és módszerek

Minden demokráciában fontos szempont az, hogy lehetőség legyen a társadalomra való veszélyesség⁵⁵ biztonsági kockázati vetületének nemzeti és államszervezeti szintű kiszűrésére. Ugyanilyen fontossággal merül fel az az igény és lehetőség is, hogy ki lehessen szűrni azokat a biztonsági tényezőket, amelyeket a minősített adatokhoz hozzáférő és azokat kezelő személyek jelenthetnek. Nagy-Britanniában erre a fajta ellenőrzésre folyamatosan lehetőség van, szemben mondjuk megannyi EU-s ország időszakosan kötelező átvilágítási gyakorlatával.⁵⁶ Nem a britekről lenne szó, ha más megközelítések is felmerülnének. A szigetországban nemcsak az alkalmazottakat lehet átvizsgálni, hanem a személyi kör kiterjed azok családtagjaira is.⁵⁷ Az Egyesült Királyságban a nemzetbiztonsági ellenőrzésnek 4 (+1) szintje különböztethető meg. A szinteket az ellenőrzések mélysége, valamint a hozzáférhető minősített adatok minősítési fokozatai alapján határozzák meg.⁵⁸ Mind a négy szint közös, egységes alapja a személyi alapellenőrzés (baseline personnel security standard, BPSS) lefolytatásának alapkövetelménye, amely egyébként önmagában nem számít önálló ellenőrzési típusnak. Tehát legalsó, bevezető és folyamatindító szinten a BPSS, erre épül a legalacsonyabb szinten az akkreditációs ellenőrzés (accreditation check, AC).

⁴⁸ Intelligence Services Commissioner (ISC).

⁴⁹ Héjja 2014b: 62.

⁵⁰ Lásd: www.gov.uk/government/organisations/intelligence-services-commissioner

⁵¹ Telecommunications Act 1984, lásd: www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/12/contents

⁵² Héjja 2014b: 62.

⁵³ Azért kiemelendő, mert 1984-ben egy másik, releváns törvény is jogerőre emelkedett, a Police and Criminal Evidence Act 1984, lásd: www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents

⁵⁴ Goodwin 2021

⁵⁵ Itt magáról a magyar jogban is meglévő büntetőjogi fogalomról van szó, pl. Kóhalmi 2012.

⁵⁶ *Nemzetbiztonsági átvilágítások gyakorlata az Európai Unióban* 2013: 3.

⁵⁷ A magyar gyakorlat a német minta figyelembevételével alakult ki, és ennek megfelelően megfelel az európai standardoknak.

⁵⁸ *Nemzetbiztonsági átvilágítások gyakorlata az Európai Unióban* 2013: 9.

Ezt egyébként 2022. február 8-án vezették be a keretrendszeren belül.⁵⁹ Ezután következik a terrorellenes ellenőrzés (counter terrorist check, CTC) szintje, majd a biztonsági ellenőrzés (security check, SC) szintje. A legszigorúbb szint pedig az emelt szintű ellenőrzés (developed vetting, DV).

További fontos változásként vezették be azt, hogy mind a biztonsági ellenőrzésnek, mind az emelt szintű ellenőrzésnek van egy-egy továbbfejlesztett verziója, amelyek az adott szinten még mélyebb, még inkább kiterjesztett vizsgálatot engednek lefolytatni.⁶⁰ Ezen legfontosabb szintek mellett további, alacsonyabb szintű ellenőrzési szintek is megtalálhatóak a szigetországban, így többek között a híres Disclosure and Barring Service (DBS) amely a magyar hatósági erkölcsi bizonyítványnak felel meg, és amelyet egy, a belügyminisztérium által szponzorált, de nem minisztériumi közintézmény felügyel és folytat le.⁶¹

Kihívások

A brit nemzetbiztonságra váró kihívások köre természetesen nemhogy nem csökken, hanem gyors ütemben mutat növekedést és polarizálódást is. Érvényes ez a megálapítás a belföldi és a külföldi tevékenységet illetően is.⁶² Szentgáli azzal számol, hogy több területen is nagyobb aktivitásra lesz szükség. Ezek az alábbiak: a) a különleges műveleti erők rendszeres alkalmazása az aszimmetrikus hadviselés megerősödésével párhuzamosan, b) a kibertámadások növekvő számával összefüggésben, így az állami (hadsereg szintű) szereplők megjelenésével és azok állandósulásával a kibertérben, továbbá c) rohamosan növekvő információigényéből fakadóan a nemzetbiztonsági szolgálatok szerepének felértékelődése következtében.⁶³ Szentgáli kiemeli többek között azt is, hogy a felsorolt területek között egyre szorosabb átfedés van, és a kihívásokra is rugalmasan, a hagyományshoz képest tágabb keretek között kell a megfelelő választ adni. Az itt megemlíthető Task Force Black⁶⁴ jó példája volt ennek a fajta rezponzivitásnak, amelynek keretében bő öt évig folytattak különleges műveleteket Irakban.⁶⁵

A vallási szélsőségek és muszlimok

A nemzetiségi és kisebbségi folyamatok változásai további belföldi kihívások elé állítják a brit nemzetbiztonság szerveit.⁶⁶ A 9/11-et követő és már említett szigetországi

⁵⁹ Lásd: www.gov.uk/government/publications/security-policy-framework/hmg-security-policy-framework eSC és eDV jelöléssel, lásd: www.gov.uk/government/publications/united-kingdom-security-vetting-clearance-levels/national-security-vetting-clearance-levels

⁶¹ Lásd: www.gov.uk/government/organisations/disclosure-and-barring-service

⁶² A közelmúlt terrorcselekményeiről lásd részletesen Répási kiváló összefoglalóját. Répási 2017

⁶³ Szentgáli 2015: 87.

⁶⁴ Amelynek tagjait a brit különleges műveleti erők (SAS) és nemzetbiztonsági szolgálatok (MI5 és MI6), illetve amerikai partnereik (Delta Force, Seal Team 6 és CIA) adták. Szentgáli 2015: 87.

⁶⁵ Lásd: www.eliteukforces.info/special-air-service/task-force-black/

⁶⁶ Párhuzamosan a muszlimokat érintő negatív megítélés erőteljes romlásával, amely az Egyesült Királyságban 9%-ot ért el 2016-ban. Rostoványi 2017: 131.

szigorítások része volt a muszlimok átvilágítása. Híres esetek és perek követték egymást, ahogy újabb és újabb terrorcselekményekre került sor. 2006-ban egy tapasztalt muszlim testőrt távolítottak el a magas rangú méltóságokat őrző közelvédelmi egységből azzal az indokkal, hogy a gyereke egy radikális tanokat hirdető mecsetbe jár.⁶⁷ De nem csak a muszlimok felé irányult különleges figyelem az elmúlt években. 2015-ben a tágabb értelemben vett vallási radikalizáció elleni küzdelem részeként minden imámnak, papnak, rabbinak és más vallási személyiségeknek fel kellett volna vetetnie magát a „vallási vezetők nemzeti nyilvántartásába”, ami után a belügyminisztérium legújabb, a radikalizálódás elleni fellépés keretében a kormány által jóváhagyott képzésen és biztonsági ellenőrzéseken kellett volna részt venniük.⁶⁸ Ez azonban ebben a formában nem teljesült. Számos, a közszférában dolgozó szerint tovább folytatódik a muszlimok elleni diszkrimináció. Ezen érintettek továbbra is úgy érzik, hogy a Parlamentben dolgozó muszlim politikusoknak és alkalmazottaknak több biztonsági ellenőrzésnek kell alávetni magukat, mint a más vallási háttérrel rendelkezőknek.⁶⁹

A kínai befolyás

2022 januárjában robbant ki egy újabb botrány Christine Lee magas rangú brit–kínai ügyvédnö vesztegetési ügyével kapcsolatban. Az MI5 figyelmeztetése azért hatott nagy erővel a közvéleményben és a politikai szférában, mert ez volt az első olyan alkalom, amikor hivatalosan egy brit nemzetvédelmi szerv úgynevezett „beavatkozási riasztást” adott ki Kínával kapcsolatban. A vád szerint Christine Ching Kui Lee tudatosan avatkozott be a brit politikai elit ügyeibe a Kínai Kommunista Párt Egyesült Front Munkaosztálya (United Front Work Department, UFWD) nevében.⁷⁰ Az eset azért is tűnik érdekesnek, vagy legalábbis tanulságosnak, mert ezzel a fajta kínai beavatkozási kísérlettel már Hongkong 1997-es anyaországba való reintegrációja óta számolni kellett a különleges jogi megoldások érvényével.⁷¹ Hovatovább, Boris Johnson 2020-ban tett ajánlatot arra, hogy mintegy hárommilliónyi hongkongi lakosnak is felajánlhatják azt, hogy letelepedhetnek az Egyesült Királyságban, és végül állampolgárságért folyamodhatnak, fokozott nemzetbiztonsági kockázatnak kitéve az országot.⁷² A probléma a fejlett nyugati országokat mélyen érinti,⁷³ és nem csak a természetes személyek révén. Elég csak a Huawei 5G-vel kapcsolatos ellehetetlenítésére gondolni Nagy-Britanniában és az USA-ban.

⁶⁷ Verkaik 2006

⁶⁸ Lemanski 2015

⁶⁹ Érdeemes hozzátenni itt azt, hogy az állapotot egy munkáspárti muszlim politikus, Afzal Khan sérelmezte, és mint köztudott, a párt sokkal erősebben „muszlimorientált” a tory-kkal szemben. Parsley 2022

⁷⁰ Sabbagh 2022

⁷¹ Hongkong különleges közigazgatási területnek számít (special administrative region, SAR) Makaóval együtt. Lásd: www.investopedia.com/terms/s/special-administrative-region.asp

⁷² BBC News 2022

⁷³ Akár az elit egyetemeken tanuló kínai vagy kínai származású diákokra, magas rangú szellemi foglalkozásúakra, bármilyen területen dolgozó informatikusokra, vagy akár a „mézésmadzagként” dolgozó diverzánshölgyekre gondolunk. Giglio 2019

Az ukrajnai háború

A legaktuálisabb fenyegetést természetesen az ukrajnai háború jelenti az Egyesült Királyság számára. A fenyegetés kétrétű. Egyrésztől tovább fokozódnak az orosz kibertámadások, nő a terjesztett dezinformáció mennyisége, és javul a megjelenés minősége. A Nemzeti Kibervédelmi Központ – amely egyébként a GCHQ része – folyamatosan szólítja fel a szervezeteket, hogy szigorúan és haladéktalanul kövessék a központ tanácsait, és fokozottan ügyeljenek az ellenálló képességük javítására a fokozódó kibervezettség miatt.⁷⁴ A háború fizikai eskalálása mellett az online tér végérvényesen a legnagyobb fenyegetéssé nőtte ki magát napjaink legpusztítóbb konfliktusában, és minden bizonnyal ez a trend fokozódni fog. A másik nemzetbiztonsági problémát maguk a háború borzalmai elől menekülők jelenthetik. Az egészségügyi miniszter Sajid Javid helyesen hívta fel a figyelmet arra, hogy további biztonsági ellenőrzések bevezetésére van szükség, mivel Oroszország megpróbálhat beszivárogni az Egyesült Királyságba a menekült útvonalakon keresztül, ahogy az már korábban, 2018-ban, más esetben, de már megtörtént.⁷⁵ Megismétlődhet az a helyzet, amely mind a 2015-ös migrációs válság során, mind pedig a Nagy-Britanniából az ISIS, azaz az Iszlám Állam⁷⁶ kötelékében harcoló brit állampolgárok visszatérésével kapcsolatban merült fel⁷⁷, amikor a terrorista szervezetekhez köthető személyek aktív terrorista sejtésként nagyfokú veszélyt jelentenek a monarchia köz-és nemzetbiztonságára.⁷⁸

Összegzés

A fentiek alapján világosan felismerhető, hogy milyen sokrétű és milyen mélységű kihívásokkal néznek szembe a brit nemzetbiztonsági szolgálatok. A geopolitikai helyzet változása újra és újra felülírja a prioritásokat. Nemrég még egyértelműen látható volt egy fordulat a brit stratégiai érdekképviseletben, és az Európai Unió elhagyásával a fókusz Európáról és Oroszországról Kínára terelődött. Az ukrajnai háború talán ezt ismét felülírta, nem szorítva háttérbe a kínai érdekek ellensúlyozásának észak-atlanti igényét. A kiragadott példák, még ha felszínesen is, de feltárják a kockázatok sokszínűségét. Noha az Egyesült Királyság legfőbb katonai és hírszerző partnere az Egyesült Államok, azonban azt látni kell, hogy ebben a viszonyban is az USA diktál, és a viszony nem egyenrangú. A brexittel bekövetkező elválás a kontinensről pedig további bonyodalmakat okoz, hiszen maga az EU mint politikai entitás nem szeretne immáron mindent megosztani egy olyan országgal, amely csak NATO-partner, ahogy Törökországgal sem lehet ugyanúgy együttműködni, mint a szintén EU-tag

⁷⁴ Lásd: www.ncsc.gov.uk/news/organisations-urged-to-bolster-defences

⁷⁵ Culbertson 2022

⁷⁶ Az Egyesült Királyságban a muszlim közösségre való tekintettel a *Daesh* kifejezést használják, egyrészt mert az arab világban nem megszokott a rövidítések használata, másrészt, hogy a terrorcsoportot elhatárolják az *iszlám* és az *állam* fogalmaitól.

⁷⁷ Lásd: www.gov.uk/government/topical-events/daesh/about és www.gov.uk/government/collections/counter-terrorism-and-border-security-bill-2018

⁷⁸ 2019-ben, egy vonatkozó parlamenti meghallgatáson Alex Younger az MI6 igazgatója fejezte ki ebbéli aggodalmát. Dawson 2019

NATO-szövetségeseikkel. A kettős állampolgárok, az európai, afrikai és ázsiai menekültek és migránsok nagy száma, az integrációs problémák szőnyeg alá söprése, valamint a civil és a katonai szervezetekben látható etnikai arányváltozás véleményem szerint csökkentik a brit nemzetbiztonság integritását, folytonosan feszítve szét a kereteket. A kormányzatok ezekkel a kihívásokkal folyamatos jogi és szervezeti változtatásokkal próbálnak lépést tartani.

Felhasznált irodalom

- BÁLINT László (2018): Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ. In RESPERGER István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*. Budapest: Dialóg Campus, 243–256.
- REGÉNYI Kund (2019): A brit titkosszolgálatok a hidegháború éveiben. In BODA József – REGÉNYI Kund (szerk.): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*. Budapest: Dialóg Campus, 168–170.
- BODA József szerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Dialóg Campus.
- BÖRCSÖK András – VIDA Csaba (2014): A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszere (Nemzetközi gyakorlat a nemzetbiztonsági rendszer kialakítására). *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2(1), 63–100. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/article/view/2066/1344>
- CONTEST (2011): *Counter-terrorism strategy*. Online: <https://bit.ly/3GZNJGc>
- CULBERTSON, Alix (2022): Ukraine War: Security Checks Needed as Russia Could Try to Infiltrate UK Via Refugee Routes, Sajid Javid Says. *Sky News*, 2022. március 21. Online: <https://news.sky.com/story/ukraine-war-uk-has-issued-9-500-visas-to-ukrainian-relatives-fleeing-russian-invasion-sajid-javid-says-12571870>
- DAWSON, Joanna (2019): Returning Terrorist Fighters. Research Briefing. *House of Commons Library*, 2019. március 5. Online: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8519/>
- DOBÁK Imre (2014): Elektronikai eszközökkel végzett felderítés – rádiófelderítés (SIGINT – Signals Intelligence). In DOBÁK Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Társaság, 163–168.
- GIGLIO, Mike (2019): China's Spies Are on the Offensive. *The Atlantic*, 2019. augusztus 26. Online: www.theatlantic.com/politics/archive/2019/08/inside-us-china-espionage-war/595747/
- GOODWIN, Bill (2021): Investigatory Powers Tribunal Finds UK Spy Agencies Unlawfully Collected Personal Data. *Computer Weekly*, 2021. július 29. Online: <https://bit.ly/3wzU725>
- HÉJJA István (2014a): Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organisation – NATO). In DOBÁK Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Társaság, 29–38.
- HÉJJA István (2014b): Nemzetbiztonsági szervezeti modellek. In DOBÁK Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Társaság, 57–72.

- Hong Kong: UK Makes Citizenship Offer to Residents. *BBC News*, 2020. július 1. Online: www.bbc.com/news/uk-politics-53246899
- KÁLLAI Attila (2014): A földrajzi tér felderítésének eszközei és módszerei. In DOBÁK Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem, 179–190.
- KIS-BENEDEK József (2014): Az emberi erővel folytatott információszerzés. In DOBÁK Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem, 153–162.
- KIS-BENEDEK József (2018): A nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi együttműködése. In RESPERGER István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszerzői szolgálatban*. Budapest: Dialóg Campus, 257–280.
- KŐHALMI László (2012): *A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben*. Online: <https://ujbtk.hu/a-tarsadalomra-veszelyesség-fogalma-a-bunteto-anyagi-kodexekben/>
- LEMANSKI, Dominik (2015): Imams Set to Face Security Vetting under Home Office Plans. *The Times*, 2015. szeptember 13. Online: www.thetimes.co.uk/article/imams-set-to-face-security-vetting-under-home-office-plans-9707nts58kq
- Nemzetbiztonsági átvilágítások gyakorlata az Európai Unióban* (2013). Budapest: Századvég.
- PARSLEY, David (2022): Muslim Politicians and Staff Subjected to Additional Security Checks at Parliament, MP Claims. *I News*, 2022. január 28. Online: <https://bit.ly/3H6LkJZ>
- RÉPÁSI Krisztián (2017): Merényletek az Egyesült Királyságban: kudarcosnak vagy eredményesnek tekinthető a brit terrorelhárítás? *Nemzet és Biztonság*, 10(4), 3–22. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/3672/2955>
- ROSTOVÁNYI Zsolt (2017): Iszlám és iszlamizmus mint biztonsági kihívás. In FINSZTER Géza – SABJANICS István: *Biztonsági kihívások a 21. században*. Budapest: Dialóg Campus, 105–139.
- SABBAGH, Dan (2022): MI5 Accuses Lawyer of Trying to Influence Politicians on Behalf of China. *The Guardian*, 2022. január 13. Online: www.theguardian.com/uk-news/2022/jan/13/chinese-national-trying-to-improperly-influence-politicians-says-mi5
- SZENTGÁLI Gergely (2015): Csendben szolgálni 2. rész. *Hadtudomány*, 25(3–4), 77–90. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.77>
- VERKAIK, Robert (2006): Muslim Officer Sacked from Guarding Blair. *Independent*, 2006. november 7. Online: www.independent.co.uk/news/uk/crime/muslim-officer-sacked-from-guarding-blair-423283.html